

Szakály Sándor:

TÁBORNOKBÓL „TEMPLOMSZOLGA”¹

Vitéz Vattay Antal (1891–1966) altábornagy életútjának rövid vázlata

DOI: [10.35926/HSZ.2021.2.11](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.2.11)

ÖSSZEFOGLALÓ: A második világháború évei alatt meghatározó katonai vezetői posztokat töltött be vitéz Vattay Antal altábornagy, akinek katonai életútja a császári és királyi haderőből huszár hadnagyként indulva a magyar királyi Honvédség altábornagyaként zárult. Az Osztrák–Magyar Monarchia évtizedei alatt az alsó középosztálybeli családok fiúgyermekai szívesen választották a katonai hivatást, ami a többség számára a társadalmi hierarchiában történő előrelépést jelentette. A német eredetű – Vetter – családból származó Vattay Antal pályafutása töretlen volt, úgy az első, mind a második világháborúban megjárta a frontokat és számos hadikitüntetésben részesült. Teljesítményét a Vitézi Rendbe történt felvételével is elismerték, és 1920-tól több éven keresztül szolgált Magyarország Kormányzója egyik szárnysegédjeként. Így került szorosabb kapcsolatba az államfővel, vitéz nagybányai Horthy Miklóssal. Ennek a kapcsolatnak betudhatóan lett 1944 nyarán Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnöke és főhadsegéd Vattay Antal, akinek jelentős szerep jutott az ún. „kiugrási kísérletben”. A háborúból tervezett, eredménytelen kilépési kísérletet követően német letartóztatás jutott neki osztályrészsül, és a második világháború befejezte után Magyarországra visszatérve rövid ideig nyugállományban tölthetett el néhány esztendő, ám utolérte az 1945 előtti időszak hivatásos katonatisztjeinek végzete, az ÁVH általi letartóztatás, elítélés, anyagi javaktól való megfosztás; szabadulása után már csak másodrangú állampolgárként tengette életét. Erkölcsi rehabilitációja, posztumusz elismerése a rendszerváltoztatás után következett be, és ma már a Magyar Honvédség 2. Területvédelmi Ezrede viseli a nevét.

KULCSSZAVAK: ÁVH, Honvédelmi Minisztérium, katonaiskolák, kitüntetések, kiugrási kísérlet, magyar királyi Honvédség, Magyarország Kormányzójának Katonai Irodája, Vattay Antal, világháború, Vitézi Rend

Magyarország második világháborús vereségét követően a szuverenitásában erősen korlátozott – a párizsi békeszerződés aláírásáig (1947. február 10.) a szovjet Vörös Hadsereg által megszállt – országban jelentős politikai, társadalmi változások indultak meg, és elkezdődött az előző korszak különböző társadalmi csoportjainak ellehetlenítése: a köztisztviselők, közalkalmazottak igazolási eljárás alá vonása, a „bukott rendszer” prominenseinek népbírói úton

¹ Jelen tanulmány a nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyvében (LXII. évfolyam, Nyíregyháza, 2020) megjelent írás javított, bővített változata.

történő felelősségre vonása. Az igazságszolgáltatás helyébe lépő jogszolgáltatás justizmordok sokaságát eredményezte, amelyek különösen érintették a volt magyar királyi Honvédség és Csendőrség tagjait.²

Az „új világban” a legkevésbé volt szükség az egykori katonákra, csendőrökre, rendőrökre. Mindezek ellenére 1945 és 1947 között mégis akadtak még olyanok, akik az új Magyar Honvédségben, illetve a Magyar Rendőrségben lehetőséget kaptak a további szolgálatra. Számuk azonban elenyésző volt az állomány egészét tekintve, és a magasabb rendfokozatúak körében erre csak a legkritikább esetben került sor. Az egykoron hivatásos honvéd-, csendőr- és rendőrtisztek közül szolgálatot vállaltak 1947-re szinte kivétel nélkül kikerültek a honvédség és a rendőrség állományából, és az akkori „szokásos utak” valamelyikét – nyugállományba helyezés, nyugellátás megvonása, népbírósági eljárás, internálás, kitelepítés, munkatábor – járták be. Nem jelentett mentességet az adott személy 1944–1945-ös szerepvállalása sem, azaz a Magyarország német megszállását követő németellenes magatartás, a szerveződő ellenálláshoz való csatlakozás, a nyilas–hungarista hatalomátvételt követő letartóztatás, elítélés, a koncentrációs táborba való elhurcolás.

Ezt az utat járta be vitéz Vattay Antal altábornagy – utolsó beosztásában Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnöke, főhadsegéd – is, akinek életútját, katonai pályafutását igyekszem most vázlatosan bemutatni, a korabeli források és családtagjainak emlékezései alapján.

Vattay Antal 1891. augusztus 13-án született Sopronban Vetter Pál, Sopron város János szőlőtelepe igazgatójának és Frenzl Karolának a harmadik gyermekeként.³ Miután édesapját szőlészeti és borászati felügyelővé nevezték ki Pozsonyba, a család átköltözött az egykori koronázóvárosba. Ott járt a Donner utcai népiskolába, majd 1901 és 1902 között a pozsonyi katolikus gimnáziumba.

A Pozsonyban végzett egyetlen gimnáziumi osztályt követően 1902-ben a kassai császári és királyi katonai alreáliskola növendéke lett, és elvégezte annak 1. és 2. évfolyamát.⁴ Kassáról került át Kismartonba, ahol a császári és királyi katonai alreáliskola 3. évfolyamát „igen jó” összeredménnyel fejezte be, a negyvenkét növendék között a hatodik legjobb

1. kép Vitéz Vattay Antal altábornagy, a képen vezérkari őrnagy (a szerző birtokában)

² A volt magyar királyi Honvédség és Csendőrség tagjai elleni népbírósági eljárásokról röviden lásd Szakály Sándor: Népbírósági eljárások a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tagjai ellen 1945 után. Honvédségi Szemle, 140. évf. 2012/5., 53–56. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/419>

³ Vattay Antal születési időpontjára vonatkozóan: Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Tiszti személyügyi anyagok 1891-ben születettek. Vattay Antal. (A továbbiakban: HL Vattay.) Unokája, Vattay Antal által 1987. március 26-án Dunakeszin kitöltött kérdőív. (A továbbiakban: Vattay-kérdőív. A birtokomban.) Ugyanakkor maga Vattay Antal a születési időpontját 1891. augusztus 12-ben adta meg. Lásd Vattay Antal naplója. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vigh Károly. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990, 127. (A továbbiakban: Vattay-napló.)

⁴ Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban: ÖStA, KA). K. u. K. Militärunterrealschule in Eisenstadt. Namentliches Standenbuch. 1904–05. III. Jahrgang.

eredménnyel.⁵ Ugyanott végezte el a 4. évfolyamot is, szintén „igen jó” összeredménnyel, a harminckilenc növendék között a hatodik helyen. Katonai alreáliskolai tanulmányait négy esztendőn keresztül „teljes díjmentes magyar állami alapítványi helyen” végezhette.⁶

A katonai alreáliskola 4. évfolyamának sikeres befejezését követően tanulmányait 1906-tól a császári és királyi katonai főreáliskolában folytatta Morva-Fehértemplomban (Mährisch-Weißkirchen),⁷ szintén „teljesen díjmentes magyar állami alapítványi” helyen.

A fennmaradt iratok tanúsága szerint a 2. évfolyamban (1907–1908) az ötven növendék között a nyolcadik helyet foglalta el, és tanulmányi összeredménye „igen jó” volt.⁸

A katonai főreáliskola eredményes befejezését követően a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémia (Theresianische Militärakademie) hallgatója lett, és továbbra is „teljesen díjmentes magyar állami alapítványi” helyen tanulhatott 1909 és 1912 között. Az 1910–1911-ben végzett 2. évfolyam idején a negyvenöt hallgató között a második volt „igen jó” összeredménnyel, míg az utolsó évfolyamot 1911–1912-ben „kiváló” összeredménnyel fejezte be.⁹

1912. augusztus 18-án avatták (1912. szeptember 1-jei ranggal) a nyíregyházi császári és királyi 14. huszárezredhez, s e csapattestnél 1914. július 28-ig századszolgálatot teljesített – közben 1913–1914-ben elvégezte a néhány hetes, minden lovastiszt számára kötelező lovagló tanfolyamot –, majd azt követően 1914. augusztus 20-ig szakaszparancsnokként szolgált a szerbiai hadműveleti területen. 1914. augusztus 20-a és 1915. március 15-e között a császári és királyi 6. lovasdandárnál parancsörtsiszt, majd ugyanott 1916. január 26-ig dandár vezérkari tiszt volt. Az 1915. január 1-jével főhadnaggyá kinevezett Vetter Antal 1916. február 1-je és október 22-e között a császári és királyi 8. lovasdandár dandár vezérkari tisztje volt – mindvégig az orosz hadműveleti területen.¹⁰

1916. október 23-a és 1918. március 15-e között a császári és királyi 4. lovasdandár dandár vezérkari tisztje volt a román hadszíntéren. 1918. március 16-a és június 21-e között a császári és királyi 14. huszárezredben az 5. század parancsnoka és ezredsegédtiszt-helyettese volt az olasz hadszíntéren, ahol 1918. június 22-én – más adatok szerint június 24-én – hadifogságba esett. Az 1918. május 1-jével századosná kinevezett Vetter Antal addigra már birtokosa volt a Bronz Katonai Érdemérem, a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal (1915. április 20.), a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt a hadidíszítménnyel, kardokkal (1915. szeptember 4.), az Ezüst Katonai Érdemérem, a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal (1916. április 1.) és az Ezüst Katonai Érdemérem, a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal másodízben adományozva (1918. február 9.) kitüntetéseknek.¹¹

Az olasz hadifogságból 1919. szeptember 30-án „szabadult”, és október 20-án kezdte meg szolgálatát a magyar Nemzeti Hadseregben, amelynek Győr vármegyei katonai parancsnokságára került, és annak védelmi osztályát vezette. E beosztását 1920. január 20-ig töltötte be, amikor is a Győr vármegyei katonai parancsnokság védelmi osztályának vezetői beosztásából átkerült Miskolcra, ahol a miskolci katonai körletparancsnokság védelmi osztályát vezette

⁵ ÖStA, KA Kriegsministerium 1905. Bi. 6A2-24; HL Vattay.

⁶ ÖStA, KA 1906. Bi. 6A2-18. és HL Vattay.

⁷ Ma Hranice na Moravě (Csehország).

⁸ ÖStA, KA 1908 Bi. 6A2-27.

⁹ Vattay-napló, 127.; HL Vattay.

¹⁰ HL Vattay.

¹¹ ÖStA, KA Bibliothek II. 60.459. Lustig-Prean, Julius von Preanfeld: Lebensskizzen der von 1878 bis 1918 ausgemusterten Neustädter. Wien, 1939–1957. (Manuskript) I–II. Band. II. Jahrgang 1912, 24.

egészen 1920. július 31-ig. Akkor József királyi herceg (főherceg) szárnysegédje lett egy rövid időre, s ebben a státuszban szolgált mellette 1920. október 30-ig.

1920. október 31-étől a Honvédelmi Minisztérium Elnöki D. osztályán lett előadótiszt és töltötte be ezen beosztását 1922. március 6-ig. Ez idő alatt elvégezte a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző (a Hadiakadémia rejtési okokból való megnevezése) háromhetes tanfolyamát 1921. augusztus 29-étől kezdődően.

1922. március 6-án kelt az a Kormányzói Elhatározás,¹² amellyel Vetter Antal századost kormányzói szárnysegéddé nevezte ki az államfő. E beosztását 1928. október 22-ig látta el; időközben a vezérkari törzstiszti vizsgát „kimagasló” eredménnyel tette le, ennek következtében egyévi rangelőnyt nyert, így századosi rangját 1919. november 1-jére módosították, és 1928. november 1-jével átkerült a vezérkari szolgálatot teljesítő tisztek állománycsoportjába.

Szárnysegédi működése során napi kapcsolatba került az államfővel, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzóval, s ez a kapcsolat a későbbiek során is meghatározó volt Vetter Antal számára, aki a szárnysegédi beosztása ideje alatti kötelező csapatszolgálatát 1928. április 20-a és szeptember 20-a között a magyar királyi 1. honvéd huszárezrednél töltötte le.

1928. november 1-jétől 1932. július 31-ig a miskolci 7. vegyesdandár parancsnokságon szolgált anyagi vezérkari tiszti beosztásban az 1929. május 1-jével vezérkari szolgálatot teljesítő őrnaggyá kinevezett Vetter Antal, aki 1929-ben világháborús katonai teljesítménye – kiváló (5) – okán felvételt nyert a Vitézi Rendbe, és ezzel egyidejűleg nevét Vetterről Vattayra változtatta.

1930-ban számos tisztársához hasonlóan nyolchetes olaszországi és németországi tanulmányúton vett részt.

1932. augusztus 1-je és 1935. június 10-e között a Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztályán (a katonai hírszerzés és kémelhárítás vezérkari osztálya) szolgált mint a hírszerző alcsoport (Koffa) vezetője az 1934. május 1-jével, 1. rangszámmal vezérkari szolgálatot teljesítő alezredessé kinevezett Vattay Antal, aki 1934. július 13-a és 1934. július 30-a között a lovas törzstiszti tanfolyam rendkívüli hallgatója volt.

1935 februárjában hat hétig Olaszországban tartózkodott hivatalos minőségben.

1935. június 10-étől 1937. augusztus 15-ig töltötte be a Honvédség Főparancsnokának¹³ lovassági szemléelője és egyben a lovashadosztály vezérkari főnöke szolgálat beosztást s közben a kötelező csapatszolgálatát – „csapatparancsnoki alkalmassági gyakorlati beigazolás” – a magyar királyi I. Ferenc József jász-kun 1. honvéd huszárezrednél töltötte le 1936. május 1-je és október 31-e között.

1937. augusztus 15-tel az államfő a szegedi 5. honvéd vegyesdandár vezérkarfőnökévé nevezte ki vitéz Vattay Antal vezérkari alezredest, aki még ugyanezen év november 1-jével ezredesi kinevezést nyert 48. rangszámmal.

Alig másfél éves szegedi szolgálatot követően – 1939. január 15-ével – az államfő Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnökhelyettesévé nevezte ki Vattay Antalt. E beosztásából 1940. december 24-ével mentette fel az államfő és nevezte ki egyben a ma-

¹² HL Kormányzói Elhatározások 441/K.I.-1921. (1922. március 6.), valamint Rendeleti Közlöny a magyar királyi honvédség részére. Személyes ügyek. 1922. 14. szám (1922. március 15.), 63.

¹³ Vitéz kistoronyi Denk Gusztáv (Nagyszében, 1882. március 18. – Bécs, 1960. február 25.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata lovassági tábornok (1938. május 1.) (A rendfokozati elnevezés 1941 augusztusától vezér- ezredesi.) 1935. február 1-je és 1938. december 31-e között a Honvédség Főparancsnokának lovassági szemléelője, 1938. május 1-je és 1940. március 1-je között a Honvédség Főparancsnokának helyettese és 1939. február 1-je és 1940. március 1-je között egyben a Honvédség Főparancsnokának tisztképző- és nevelésügyi szemléelője is.

gyar királyi I. honvéd lovasdandár parancsnokává Nyíregyházára, és e beosztásban érte el a tábornoki rendfokozatot 1941. május 1-én, 4. rangszámmal.

Még tábornoki kinevezése előtt seregstestével három héten keresztül részt vett a Jugoszláv Királyság elleni hadműveletekben, majd 1941 júniusa és szeptembere között a Szovjetunió elleni hadműveletben is, a magyar királyi I. gyorshadtest kötelékében. A Jugoszláv Királyság elleni hadműveletekben mutatott teljesítményéért a Magyar Érdemrend Középkeresztje a hadiszalagon kardokkal kitüntetés érdemelte ki, míg a Szovjetunió területén folytatott eredményes harcok elismeréseként a Magyar Érdemrend Középkeresztje a hadiszalagon a kardokkal kitüntetéshez a csillagot a hadidíszítménnyel és kardokkal kapta meg az államfőtől.¹⁴

Az 1942. október 1-jével a megszűnő magyar királyi I. honvéd lovasdandár parancsnoki beosztásából a magyar királyi I. honvéd lovashadosztály parancsnoka lett, és egyben lovassági felügyelő is ezen időponttól.

Seregstestével súlyos harcokat vívott a keleti hadművelési területen Pinsk–Warnho térségében 1944 júniusától augusztusig, 1944. július 18-ától augusztus 17-ig mint a magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest parancsnoka. Ez idő alatt került közvetlen kapcsolatba a lengyel Honi Hadsereggel, amelyet úgy Vattay Antal, mint utóda, vitéz ebesfalvi Lengyel Béla vezérőrnagy¹⁵ élelmiszerrel, egészségügyi felszereléssel és gyógyszerrel támogatott.¹⁶

Az államfő felmentette Vattay Antalt a magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest parancsnoki beosztásából, aki kormányzói parancsra bevonult Budapestre. Horthy Miklós 1944. augusztus 17-én kelt Legfelsőbb Elhatározásával¹⁷ Magyarország Kormányzója Katonai Irodája főnökévé és egyben főhadsegéddé nevezte ki az 1943. május 1-jével, 3. rangszámmal altábornagyi kinevezést nyert tisztet.

Vattay Antalnak vitéz nagybányai Horthy Miklós, a Magyar Királyság kormányzója komoly szerepet szánt a háborúból történő kiválás kivitelezésében. Vattay Antal ugyanis azon, az államfő feltétlen bizalmát élvező tábornokok közé tartozott, akikre számított a háborúból tervezett kiválás kapcsán.

A rosszul előkészített, szervezetlen „kiugrási kísérlet” azonban – nem Vattay Antal miatt (!) – kudarcot vallott.¹⁸ Az abban tevékenyen közreműködőket a német rendőrkatonai hatóságok letartóztatták, és többségüket a németbirodalom területére szállították, ahol kihallgatásoknak vetették alá őket. Ez a sors várt Vattay Antalra is, aki 1944. október 16-a és 1945. január 18-a között Weilheimben – ahová az államfő kíséretének tagjaként

¹⁴ A Magyar Érdemrend középkeresztje hadiszalagon a kardokkal kitüntetés elnyerését az 1941. június 18-i Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) 1941. évi. 27. számának 380. oldalán, míg a Magyar Érdemrend középkeresztje hadiszalagon a kardokkal-hoz a csillagot a hadidíszítményekkel a Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) 1941. december 2-án megjelent, 1941. évi 56. számának 703. oldalán hirdették ki.

¹⁵ Vitéz ebesfalvi Lengyel Béla (Szarvas, 1897. április 19. – Graz, Ausztria, 1988. december 20.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy (1944. szeptember 01.) Vattay Antalt követte a magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest parancsnoki beosztásában. Életére és működésére vonatkozóan lásd emlékiratát: Lengyel Béla: Európa forgószelében. Visszaemlékezések. Tapasztalatok és benyomások egy katona életéből. Digitális Kalamáris, Szarvas, 2011, melyben részletesen foglalkozik a magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest 1944-es működésével is.

¹⁶ Lengyel: i. m.; Szakály Sándor: A magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest és seregstestei a megszállt lengyel területeken (1944). Honvédségi Szemle, 141. évf. 2013/3., 41–43. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/420>

¹⁷ Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1944/36. (1944. augusztus 23.), 753.

¹⁸ A kiugrási kísérletre vonatkozóan lásd Vigh Károly: Ugrás a sötétbe: 1944. október 15. Magvető, Budapest, 1979. A könyv ugyan számos tévedést, pontatlanságot tartalmaz, de a téma monografikus igényű feldolgozása az elmúlt évtizedek alatt még nem készült el.

vitték ki a német hatóságok –, illetve Bécsben a német Titkos Államrendőrség, a Gestapo foglyaként töltötte napjait. Erről az időszakról az akkor vezetett kis naplójában jegyezte fel a vele történeteket.¹⁹

Megemlítendő, hogy a „kiugrási kísérlet” kapcsán az egykori érintettek, résztvevők a történések után hosszú évekkel sem tudtak azonos véleményre jutni abban a kérdésben, hogy Vattay Antal „tüllépte-e” hatáskörét, amikor a németekkel megegyezett az államfő és szűk környezetének „német védőőrizet alá helyezéséről”.²⁰

Vitéz Vattay Antal altábornagyot fogsága idején „hütlenség” címén 1945. január 18-án a 2.999 biz.8.e. számú honvédelmi miniszteri határozattal lefokozták.²¹

A német hatóságok a három hónapos fogva tartás után átadták a magyar hatóságoknak, amelyek továbbra is őrizetben tartották. Előbb Sopronkőhidán, majd a németországi Gschaid községben töltötte fogsága idejét.

1945. április 30-án szabadult, és azt követően 1945. május 10-én amerikai hadifogságba került, amelyből 1946. május 20-án bocsátották el. A hadifogság után egy ideig (1945. június 18-a és augusztus 30-a között) a franciaországi Foucarville településen létesített hadifogolytábor „lakója” volt, majd különböző németországi hadifogolytáborokban, illetve betegsége okán kórházakban várta a hazatérés lehetőségét.²²

1945 karácsonyán levelet írt Tildy Zoltán miniszterelnöknek, amelyben a maga és 27 tábornoktársa Magyarországra történő „hazaszállítását” kérte.²³ Nem ismeretes, hogy a miniszterelnöknek írt levél milyen hatást váltott ki, de tény, hogy a hazatérni szándékozók többsége előbb-utóbb visszakerült Magyarországra. Vattay Antal 1946. június 14-én érkezett meg kórházvonattal Kaposvárra, az ott felállított úgynevezett „szűrőtáborba”.²⁴

1946. június 24-én jelentkezett a Honvédelmi Minisztériumban „további nyilvántartás vezetése céljából”. 1946. augusztus 31-én a szolgálatteljesítés alól felmentették az „államháztartás helyreállítása érdekében kiadott 5000/M.E. 1946. számú rendelet”²⁵ alapján.

A „Honvédelmi miniszter állandó igazoló bizottsága” mintegy fél esztendővel később, 1947. február 5-én hozta meg a vele kapcsolatos határozatát, amelyben a „24.300/el.n. ig.biz.-1945. számú körrendelet alapján »nyugállományba helyezését« [sic!]”²⁶ rendelték el.

A nyugállományba helyezést kimondó határozat szövegét érdemes teljes tartalmában közölni, mivel annak a szövegezése jellemző a korra és egyben általánosnak is nevezhető.

„Indoklás: 1./ mert olasz hadifogságból 1920-ban történt hazatérése után egy volt fogolytársát azért, mert az a hadifogságban a szocializmusról és a munkásmozgalmakról előadásorozatot tartott, a magyar hatóságoknál feljelentette és ezzel az illető súlyos meghurcoltatásának okozójává vált.

¹⁹ Vattay-napló.

²⁰ A németekkel történt „megegyezésről” lásd Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó–História, Budapest, 1990, 310–311.; Lakatos Géza: Ahogyan én láttam. Európa Könyvkiadó–História, Budapest, 1992, 176–179.; Hennyey Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései. Európa Könyvkiadó–História, Budapest, 1992, 136–137.; Vattay Antal – már idézett – naplójában elevenítette fel az 1944. október 15–16-i eseményeket: Vattay-napló, 28.

²¹ Honvédségi Rendelet (Személyes ügyek), 1945/4. (1945. január 24.), 1.

²² Vattay-napló, 121–122.

²³ Uo. 125–126.

²⁴ Vattay-kérdőív.

²⁵ Vattay Antal anyakönyvi lapjának másolata 1946-ból. A birtokomban.

²⁶ Uo.

2./ Mert mint a volt kormányzónak a fegyverszünet, illetőleg az oroszokhoz való átállás előkészítésével megbízott katonai tanácsadója, annak ellenére, hogy ennek az aktusnak előkészítésére 50 nap állott rendelkezésre, részese volt annak a vétkes mulasztásnak, amelynek egyenes következménye volt az akció sikertelensége és egyidejűleg a nyilas puccs bekövetkezése. – Az e tekintetben fennforgó bűnösségét nem menti, de nem is enyhíti az a körülmény, hogy ezért a sikertelenségért a felelősség oroszlánrésze a honvédség vezérkarának akkori főnökét Vörös János szolgálaton kívüli vezérezredest²⁷ terheli.

Hogy a bizottság a legsúlyosabb szankció alkalmazását mellőzte, annak oka az volt, hogy az igazolás alá vont a fentebb említett szereplése következtében fogságot és deportálást szenvedett.”

Vattay Antal 1946-tól a politikától és a közélettől visszavonultan élt feleségével²⁸ és Antal nevű fiával²⁹ Budapesten. Eleonóra nevű lánya³⁰ 1946-ban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság egyik brit diplomatájához, William Patersonhoz ment feleségül, és férjével az Egyesült Királyságba távozott.

Az Államvédelmi Hatóság emberei 1950. november 2-án tartóztatták le budapesti lakásán,³¹ és a Budapesti Katonai Törvényszék 1951. augusztus 10-én hirdetett ítéletet az ügyében. Tanulságos idézni, hogy miben is mondták ki bűnösnek Vattay Antalt: „...*bűnös 1. az 1945. VII. tc. által törvényerőre emelt 81/1945.M.E. sz. rendelet /:1440/1945.M.E.sz. rend.:/ 11. §. 5. pontjába /:Nbr. 15. §.:/ ütköző háborús bűntettben, továbbá 2. az 1946: VII. tc. 1. §. /2/ bekezdésébe ütköző, a demokratikus államrendünk megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny tagként való részvételének bűntettében.*” A Budapesti Katonai Törvényszék ezért összbüntetesként tízévi börtönre ítélte főbüntetésül, 10 évre eltiltotta a közügyektől, valamint vagyonekzbizásra ítélte mellékbüntetésül.³²

Vattay Antalt büntetésének letöltése előtt, 1956. augusztus 31-én ideiglenesen szabadlábra helyezték, majd 1957. november 22-én büntetésének hátralévő részét háromévi próbaidőre felfüggesztették.³³

Az ÁVH-s letartóztatása alatt fizikai bántalmazásokat kényszerült elviselni. A németül tökéletesen, franciául jól beszélő Vattay Antal előbb a Budapest XII. kerületi Kézműipari Vállalatnál volt bedolgozó, később, 1963. szeptember 10-étől a budapesti XIII. kerületi Béke téri Plébánia Hivatalban mint „hivatalnok” dolgozott. Havi jövedelme akkor 600 forint volt.³⁴ 1964-ben gégerákot diagnosztizáltak nála. 1965-ben rehabilitálását kérte, ezt azonban elutasították.

²⁷ Vitéz nemes Vörös János (Csabrendek, 1891. március 23. – Balatonfüred, 1968. július 23.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredest (1944. május 10-ével, 1943. augusztus 1-jei ranggal). 1944. április 19-e és október 16-a között a magyar királyi Honvéd Vezérkar főnöke. Az ún. „kiugrási kísérlet” során „ingadozó magatartást” tanúsított. 1944. októberében átmelt a szovjet csapatokhoz, és 1944. december 22-e és 1945. november 15-e között az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, 1944. december 23-a és 1946. február 21-e között a Honvéd Vezérkar főnöke. 1950. június 9-én életfogytig tartó fegyházra mint főbüntetésre ítélte a Budapesti Katonai Törvényszék. Mellékbüntetésül tízévi hivatalvesztésre, politikai jogai gyakorlásának 10 évre történő felfüggesztésére, lefokozásra, rend- és díszjelvényeinek elvesztésére és bárhol fellelhető vagyonának ekzbizására ítélték. 1956-ban szabadult.

²⁸ Felesége négyesi Szepessy Eleonóra (Nagyvárad, 1899. október 3. – Budapest, 1988. szeptember 1.).

²⁹ Ifj. Vattay (Vetter) Antal (Miskolc, 1929. szeptember 19. – Gödöllő, 1984. augusztus 16.).

³⁰ Vattay (Vetter) Eleonóra (Budapest, 1924. június 25. –).

³¹ A letartóztatásakor lakása a Budapest, XI. kerület Bocskai út 21. III. emelet volt.

³² HL Budapesti Katonai Törvényszék Kb. 081/1951.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

1966. november 2-án – tizenhat évvel az ÁVH-s letartóztatása után – hunyt el Budapesten. 1966. november 9-én 15 órakor helyezték örök nyugalomra a budapesti Farkasréti temetőben.³⁵

A család kezdeményezésére 2001-ben vitéz Vattay Antalt rehabilitálták; 2018-ban a Magyar Honvédség 2. Területi Ezrede felvette a nevét,³⁶ aki ezzel emberi és katonai becsületét holtában visszanyerte.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hennyey Gusztáv: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései.* Európa–História, Budapest, 1992.

Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek), 1944/36. (1944. augusztus 23.)

Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Európa–História, Budapest, 1990.

Lakatos Géza: *Ahogy én láttam.* Európa–História, Budapest, 1992.

Lengyel Béla: *Európa forgószélében. Visszaemlékezések. Tapasztalatok és benyomások egy katona életéből.* Digitális Kalamáris, Szarvas, 2011.

Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv, Wien. K. u. K. Militärunterrealschule in Eisenstadt. Namentliches Standenbuch. 1904–05. III. Jahrgang.

Szakály Sándor: *A magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest és seregtestei a megszállt lengyel területeken (1944).* Honvédségi Szemle, 141. évf. 2013/3., 41–43. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/420>

Szakály Sándor: *Népbírószági eljárások a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tagjai ellen.* Honvédségi Szemle, 140. évf. 2012/5., 53–56. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/419>

Vattay Antal naplója. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Vigh Károly. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.

Vigh Károly: *Ugrás a sötétbe: 1944. október 15.* Magvető, Budapest, 1979.

³⁵ Országos Széchényi Könyvtár, Gyászjelentések Gyűjteménye. Vattay Antal gyászjelentése.

³⁶ Unokái – Vattay Antal és Vattay Péter – szíves közlése. Budapest, 2020. február 29.